

Key words: secondary education, Ternopil province, octennial high schools, school leaving certificate, Lviv school district.

УДК 94(477)

Іван Зуляк

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ "ПРОСВІТОЮ" СВЯТКУВАНЬ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ В МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

У статті проаналізовано особливості організації та проведення "Просвітою" у Західній Україні в міжвоєнний період свята пісні, книжки, матері, Т. Шевченка, І. Франка та інших українських громадських і культурних діячів, що сприяли активізації національної свідомості. Досліджено специфіку проведення просвітянських свят із залученням якнайширших кіл українства, просвітніх осередків, кооператив, шкіл. Злагоджена і чітко продумана програма святкування свідчила про значну організаційну підготовку, авторитет товариства, його підтримку громадськістю, давала змогу провести святкування на належному рівні.

Ключові слова: Західна Україна, "Просвіта", міжвоєнний період, комітет свята, святкування.

Актуальність досліджуваної проблеми полягає у тому, що важливе місце у діяльності товариства посідали свята пісні, книжки, матері, "Просвіти", Т. Шевченка, І. Франка та інших українських громадських і культурних діячів.

Аналіз досліджуваної проблематики свідчить про те, що у проведенні просвітянських свят використовувалися різноманітні форми культурно-просвітньої праці: популяризація української народної пісенної творчості, найбільш поширених мелодій народних творів для хорів, зокрема старогалицької пісні й творів галицьких композиторів початку ХІХ ст., поширення популярних видань з історії України й української літератури, тематичні книжкові виставки, прочитання рефератів про життя і діяльність відомих українців, впорядкування могил українських героїв тощо. "Просвіта" підтримувала масові заходи, започатковані іншими українськими інституціями з нагоди свята Крут, проголошення самостійності УНР, роковин смерті С. Петлюри, інших пам'ятних дат.

Діяльність товариства у Західній Україні була важливим чинником розвитку культурно-просвітнього руху, визначала напрямні національного поступу й організаційні форми виховання українців, залучення їх до просвітньої праці, формувала світогляд нації, патріотизм, ідеологію і втілення на практиці просвітньої ідеї.

"Просвіта" у Західній Україні посідала чільне місце й відігравала важливу роль у культурно-просвітньому русі, виступала консолідуючим чинником різних соціальних верств українства. Це свідчило про зростання визнаного авторитету товариства, його підтримку громадськістю Західної України.

Наукова новизна статті полягає у тому, що у публікації зроблено спробу дослідження особливостей організації і проведення "Просвітою" святкування у Західній Україні в міжвоєнний період на основі аналізу злагодженої й чітко продуманої програми, що давало змогу визначити роль Головного віділу, прослідкувати діяльність відповідних комітетів й комісій, провести святкування на належному патріотичному рівні.

Об'єктом дослідження виступають культурно-просвітні процеси у Західній Україні як важливий чинник діяльності товариства з метою консолідації українства, формування національної свідомості.

Предмет дослідження – аналіз особливостей організації і проведення "Просвітою" святкування у Західній Україні в міжвоєнний період.

Мета публікації – дослідити особливості організації і проведення "Просвітою" святкування у Західній Україні в міжвоєнний період.

Завдання дослідження полягають у тому, щоб проаналізувати особливості організації і проведення святкування як освітньо-виховного чинника у формуванні національної свідомості, проаналізувати роль Головного віділу, філій і читалень, простежити їх організаційну діяльність й інших українських інституцій у цьому процесі.

Незважаючи на певні здобутки науковців у дослідженні діяльності "Просвіти" в Західній Україні в міжвоєнний період, поза межами наукових публікацій залишається чимало важливих нерозв'язаних питань. Зокрема, це особливості організації і проведення святкування товариством у досліджуваний

період. Науковий доробок вітчизняних істориків із досліджуваної проблематики обмежується публікаціями С. Перського [1], Ж. Ковби [2] та інших науковців [3], які узагальнено подають особливості організації і проведення святкувань "Просвітою" у Західній Україні в міжвоєнний період, повною мірою не розкриваючи досліджувану тематику. Деякі аспекти досліджуваної проблеми на Прикарпатті аналізував А. Грицан [4]. Більш ґрунтовніше її розкрито автором статті у монографії "Діяльність "Просвіти" у Західній Україні в міжвоєнний період (1919–1939)" [5].

Джерельну базу наукової публікації складають архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України у м. Львові (ф. 309, 348) та Державного архіву Тернопільської області (ф. 294, 317).

Як свідчить аналіз історіографії праць, досліджувана проблема не набула предметного наукового аналізу, що й посилює актуальність і наукову новизну публікації.

Для популяризації народної пісні 27 жовтня 1927 р. утворено комітет із проведення свята української пісні у складі І. Брика й Ф. Колесси, В. Щурата, які відповідали за літературну частину проведення свята (пізніше замість Ф. Колесси до складу комітету введено Я. Біленького – І. З.), що започаткували у зв'язку із святкуванням 100 роковин видання О. Максимовичем збірки українських народних пісень. Свято планувалося провести упродовж 6 листопада – 3 грудня поточного року, воно мало носити масовий характер з обов'язковим святкуванням в усіх місцевостях. Програма свята складалася з двох частин: прочитання доповіді про роль і значення української народної пісні й власне концертної частини. Особлива роль у його святкуванні відводилася шкільній молоді, яка виступала популяризатором народної пісні [6, арк. 1–2].

Комітет свята складався з двох секцій: музично-вокальної, керівником якої був Ф. Колесса. Вона мала на меті популяризацію найбільш поширених мелодій народних пісень для використання хорами на святкових академіях, концертах і в читальнях, підготувати і видати збірник народних мелодій з партитурами, організувати музично-вокальну частину академії у Львові і мандрівний хор (з 16-ти осіб), який би об'їхав край і знайшов співаків-інтерпретаторів народної пісні: лірників, кобзарів, провести виставку народних музичних інструментів [6, арк. 3, 3 зв, 4 зв]. Рефератів на інші теми всього було 14 [6, арк. 4].

Керівником літературної секції призначили В. Щурата. Ця секція готувала антологію народних пісень зі зразками мелодій (до редакції запросили Ф. Колессу), планувала видати упродовж вересня науково-популярні доповіді обсягом 1–1,5 аркуша для читалень і шкільної молоді. Основні виступи стосувалися естетичних цінностей народної пісні з літературного й музичного погляду, ролі народної пісні у відродженні нації, її впливу на розвиток іншомовних літератур, перших збірок народних пісень, оптимізму народної пісні, реакції на історичні події тощо [6, арк. 3, 3 зв, 4 зв].

Б. Курдик щодо репертуару просвітянських хорів зазначав, що потрібно плекати й пропагувати місцеву старогалицьку пісню, твори перших галицьких композиторів М. Вербицького (1815–1870 рр.) й І. Лаврівського (1822–1873 рр.) та їх найближчих сподвижників й послідовників: А. Вахнянина (1841–1908 рр.), В. Матюка (1852–1912 рр.), О. Нижанківського (1862–1919 рр.), Д. Січинського (1865–1909 рр.), обробки старогалицьких пісень С. Людкевича "Там, де Чорногора", "Як ніч мя покрис", "Із тої гори високої", "Пою коня при Дунаї" та інші [7, с. 34].

Свято пісні також використовували і для зібрання пожертвувань для вшанування пам'яті відомих осіб. Так, 10 травня 1933 р. М. Лепкий, голова "Станиславівського бояна", повідомляв товариство про те, що у зв'язку з 25-річчям смерті Д. Січинського ухвалено вшанувати його пам'ять побудовою надгробку на його могилі. Необхідні для цього кошти у сумі 3 тис. злотих (зл.) просив зібрати з концертів, проведених і організованих філіями восени на його честь [8, арк. 5].

Про святкування широко повідомляла українська преса. Газети "Новий час" від 8 жовтня 1935 р., "Діло", "Батьківщина", "Нова зоря" від 10 жовтня 1935 р. повідомляли про свято пісні й повітове свято у Львові, читальняні хори [6, арк. 5, 6]. "Наш прапор" від 2 травня 1938 р. – про свято української пісні [6, арк. 8]. Також про це свято знаходимо інформацію у "Warszawski dziennik narodowy" у статті під назвою "Pieśń Ruska" [6, арк. 7]. До речі, свято пісні читалень Львівської філії "Просвіти", що відбувалося 6 жовтня 1935 р., стало щорічним й традиційним для неї [9, с. 1].

Згідно з ухвалою надзвичайних загальних зборів товариства від 5 березня 1924 р. 1 жовтня проголошувалося святом української книжки. Головний відділ зазначав, що зміст цього свята містить три аспекти: звеличення книжки, її поширення й організацію бібліотек [10, арк. 26]. 18 травня 1924 р. у залі Народного дому відбувся святковий концерт, приурочений 350-річчю української книжки, надрукованої у Львові І. Федоровим. З нагоди його проведення від НТШ виступив К. Студинський, від "Просвіти" – М. Галушинський, від Українського педагогічного товариства – К. Малицька, від "Товариства наукових викладів ім. П. Могили" – В. Кучер [11, с. 3].

28 вересня 1926 р. "Просвіта" зверталася до професора М. Тершаківця у Львові з проханням підготувати виступ з нагоди свята книжки, яке влаштовувала читальня на Городецькому передмісті

у залі музичного товариства ім. М. Лисенка [989, арк. 1]. У 1933 р. на свято книжки було подано шістнадцять тем виступів із доповненням виставкою книжок на різноманітну тематику. Зразковою виставкою книжки стала "Історія України в повістях: початки козаччини, козаччина перед Хмельницьким, Гетьманщина (1654–1764)" [10, арк. 34–37].

Окремі свідомі громадяни пропонували свої варіанти проведення цього свята. Наприклад, М. Мазурик, мешканець Бабухова Рогатинського повіту, підготував проект проведення свята книжки, подавши його на конкурс. Мета проекту полягала у розповсюдженні якомога більшої кількості книг, заохочення громад до їх читання [12, арк. 1–3 зв.]. До програми проведення свята книжки фактично вносилося три основних аспекти: про значення книжки, у якому важливе місце посідала виховна мета, пропаганда її поширення в основному передбачала набуття популярних видань з історії України для малописьменних і дітей, купівлю книг бібліотеками [13, арк. 4]. У 1926 р. Головний відділ оголосив конкурс на краще проведення свята книжки. Участь у якому могли брати філії і читальні. За найкращу програму свята книжки призначалася нагорода – бібліотека на суму 50 зл. Конкурс тривав до 28 лютого 1926 р. [14, с. 39]. Переміг проект, автором якого був А. Слободян, бібліотекар читальні "Просвіти" у Сокиринцях Копичинецького повіту [15, с. 103]. Реферат Ю. Сірого був основою для проведення цього свята [16, арк. 9–11].

Головний відділ підготував для читалень відповідну інструкцію щодо проведення свята книжки, мета якої полягала у визначенні загальних вказівок організації святкування й допомоги читальням у використанні поданого у збірнику матеріалу для виступів [17, с. 3]. Ситуація, пов'язана з поширенням літератури, мала тенденцію до позитивних змін. С. Мозолевський повідомляв про проведення свята книжки у Підгайцях, де його об'єднали із книжковою виставкою [18, с. 31].

В "Обіжнику до всіх філій і читалень у справі свята Української матері", виданому Головним відділом, зазначалося, що, підтримуючи акцію Союзу українок, розпочинаючи з 1929 р., запроваджується свято української матері. Союз українок запропонував програму проведення святкування, що ґрунтувалася на тому, щоб провести свято 12 травня в усіх філіях, читальнях і гуртках й у кожному повіті [19, арк. 1].

Окрім свята матері, Союз українок започаткував свято селянки. На окружне свято, що планувалося провести 30 серпня 1936 р. було запрошено "Просвіту" [21, арк. 10]. Для активізації філій і читалень товариство видало обіжник щодо святкування свята матері [19, арк. 22]. Однак Головний відділ "Просвіти" доручив філіям і читальням, а через них українському громадянству, провести свято 13 травня у кожній місцевості, завершенням якого мало бути повітове свято у філіях упродовж травня [20, арк. 3].

Н. Селезінкова з Радехова підготувала реферат на свято матері, який канцелярією філії "Просвіти" ім. М. Шашкевича у Львові 3 травня 1930 р. рекомендовано для використання під час проведення свята матері [19, арк. 2–6]. Відповідний реферат у 1932 р. підготував і А. Бойчук [22, арк. 1–14]. У зв'язку із святкуванням, видавництво "Світ дитини" видало книжку "Свято Матері" вартістю 60 сотиків (сот.), газета "Жіноча доля", "Народна справа", "Діло", "Наш прапор", "Мета", "Новий час" писали про мету свята, про те, що його мають спільно святкувати усі українські товариства, про вшанування української матері й пошану до неї у день свята [23, арк. 7–13, 15, 17, 21].

У зв'язку з вшануванням пам'яті великого Кобзаря, "Просвіта" видала доповіді С. Шаха, М. Галушчинського, В. Радзиковича, у яких пропонувала перелік промов і виступів на час проведення святкування [24, с. 49–51]. У 1923 р. п'ятнадцять аматорсько-театральних гуртків організували й провели три величних свята на честь Т. Шевченка, шістнадцять вистав і шість концертів [24, с. 49–51]. Святковий концерт на честь Т. Шевченка відбувся у Тернополі 13 квітня 1924 р. за участю українських товариств у залі Міщанського братства. У концерті взяла участь свідомо громадськість Тернополі й околиць. Прибуток від концерту призначався на потреби фонду "Учітеся..." [25, с. 4].

Концерт, приурочений до свята Т. Шевченка, влаштовували учителі й гімназисти Другої державної учительської гімназії Львова, на який запросили представників "Просвіти" [26, арк. 1–3]. Читальня "Просвіти" у Делятині 13 травня 1924 р. влаштувала дитячий вечір виступів на честь Т. Шевченка, на якому зібрано 40 млн польських марок (22 зл. – І. З.) на фонд "Учітеся..." [27, с. 4]. Аналогічні концерти, приурочені пам'яті Т. Шевченка, відбулися в Ярославі [28, с. 4], Войнилові [29, с. 2], Тухольці, Стрию, Добромилі [30, с. 2], Варламові [30, с. 2], Ходорові [31, с. 7] та інших місцевостях Західної України. Наприклад, філія у Перемишлі за участю семи читалень організувала 17 березня 1935 р. концерт на честь Т. Шевченка. Вартість квитків складала 0,25–0,99 зл. [32, с. 2]. 11 жовтня 1936 р. філія "Просвіти" у Калуші організувала концерт оперного співака-тенора, уродженця с. Верхні Калуського повіту М. Дуди. Прибуток від концерту призначався на філію й завершення будівництва читальні у с. Верхні. Вартість квитків складала від 50 сот. до 3 зл., для організованих хорів – знижка на 50 % [33, с. 1].

Філія у Ходорові підготувала концерт, приурочений пам'яті Т. Шевченка, однак зала лише наполовину була заповнена [34, с. 6–7]. 22 січня 1922 р. Головний виділ закликав філії і читальні організовувати свято на честь Т. Шевченка для утворення фонду видань для самоосвіти [35, с. 53–54]. Однак не усі філії і читальні прибуток від проведення святкувань надсилали на потреби видавничого фонду. Кураторія видавничого фонду в особі І. Раковського у комунікаті від 10 лютого 1926 р. вказувала, що якщо б усі комітети, що проводять свята на честь Т. Шевченка, прибуток від проведених святкувань жертвували на видавничий фонд, то можна було б щорічно видавати принаймні двадцять книжок, а з часом і утворити народний університет як гідний пам'ятник великому пророкові [36, с. 95–96].

Філії орієнтовано на утворення повітових шевченківських комітетів, що мали б контролювати втілення ухвали у життя. Водночас комітет і виділ філії мав провести нараду представників читальняних відділів, кооперативів або громад щодо проведення свята на честь Т. Шевченка у кожній місцевості повіту: хор мав дати концерт, аматорський театр поставити "Назара Стодолю" Т. Шевченка, "Наталку Полтавку" І. Котляревського або "Невольника" М. Старицького, де не діяв хор або аматорський театр, потрібно було організувати святкове зібрання [37, с. 36].

Однією з перших відгукнулася філія "Просвіти" у Винниках, організувавши комітет із відновлення пам'ятника Кобзареві. Це був перший пам'ятник Т. Шевченкові в Україні, споруджений у 1913 р. Внаслідок українсько-польської війни у 1919 р. його було пошкоджено, тому створений комітет займався збором коштів на його відновлення. У 1924 р. скульптор А. Коверко виконував роботи з реставрації пам'ятника [38, с. 197].

Комітет звертався до Львівського староства за дозволом на святкове відкриття відновленого пам'ятника, на що отримав відмову в листі від 21 травня 1924 р., після чого було внесено скаргу до Львівського воєводства, яке постановою від 6 червня 1924 р. затвердило рішення староства. Комітет знову подав прохання щодо відкриття пам'ятника, вказавши, що свято проходитиме без участі запрошених осіб, на що староство погодилося, видавши дозвіл на його проведення [38, с. 197].

28 березня 1925 р. Львівське староство надіслало місцевій поліції зміст затвердженої промови для вручення голові комітету Г. Гірнякові. Святкове відкриття величного пам'ятника Т. Шевченкові відбулося 29 березня 1925 р. [38, с. 197].

Комітет для вшанування 10-ліття роковин смерті І. Франка, до складу якого входили усі українські культурно-освітні установи, звертався з проханням до Головного відділу закликати філії і читальні, щоби вони шевченківські свята закінчили у березні, найдалше до половини квітня, тому що потрібно вшанувати пам'ять про І. Франка побудовою пам'ятника на його могилі [39, с. 96]. П'яту річницю смерті І. Франка використано для того, щоб дати почин до щорічного святкування на честь Каменяря [40, с. 2]. 1 червня 1921 р. у великій залі музичного товариства ім. М. Лисенка у Львові відбувався концерт, приурочений до 5-ої річниці смерті І. Франка за участю об'єднаних хорів Львівського "Бояна", "Бандуриста" під керівництвом відомого диригента С. Людкевича. Прибуток зі свята призначався на пам'ятник і могилу І. Франка [41, арк. 1].

До величного святкування пам'яті великого Каменяря приурочили загальні збори філії "Просвіти" у Бережанах, що відбувалися 29 травня 1924 р. за участю вихованців притулку сестер-служебниць Пречистої Діви Марії, які декламували твори І. Франка [42, с. 4]. До речі, 31 червня 1926 р. громада студентів-українців у Познані просила Головний виділ надіслати опис життя й діяльності І. Франка [43, арк. 45]. Однак таку інформацію могла надати лише редакція часопису "Життя й знання" [43, арк. 46].

Головний виділ повідомляв Академію наук у Києві про надсилання відозви комітетові західноукраїнських земель у зв'язку зі святкуванням 10-річного ювілею смерті І. Франка і просив її вжити заходів щодо популяризації його імені у радянській Україні [44, арк. 1]. 3 червня 1926 р. свято, присвячене Каменяреві, провадив "Сокіл-Батько", запрошуючи на нього "Просвіту" [45, арк. 13]. 28 травня 1933 р. Головний виділ повідомляв філії про те, що на Личаківському цвинтарі відбудеться урочисте відкриття пам'ятника І. Франкові, тому філії мали забезпечити приїзд делегацій до Львова [13, арк. 4]. Художник І. Труш брав участь у проектуванні пам'ятника на могилі І. Франка у Львові [46, арк. 1–5].

Заходами усіх українських культурно-освітніх і економічних товариств 5 квітня 1939 відбулося величне свято на честь 125-ої річниці народин Т. Шевченка у залі кінотеатру "Атлантік" у Львові [47, с. 6]. Починаючи з 1 лютого 1933 р., Головний виділ відновив свято вшанування Т. Шевченка, організував комітет, до складу якого увійшли представники українських інституцій, його перше засідання відбулося 3 лютого 1933 р. [44, арк. 1].

Головний виділ товариства 20 березня 1936 р. оголосив поточний рік роком Т. Шевченка. Для цього усі читальні для промов, рефератів і виступів отримали місячну книжечку "Просвіти" за 1934 р., окрім того, у книгарні товариства було ще чимало написаних промов і доповідей. Також читальням

надіслано книжечку "Інсценізації вибраних творів Т. Шевченка" (Ч. 3–4). Для читальняних хорів видано пісні до слів Т. Шевченка: С. Людкевича "Заповіт" (вартістю 60 грошів (гр.), М. Лисенка "Радуйся ниво, непоплута", ці два твори були обов'язковими для виконання на святі, Д. Січинського "Лічу в неволі дні й ночі", Б. Вахнянина "Садок вишневий коло хати", "У перетику ходила на горіхи", М. Лисенка "Орися ж ти, моя ниво", "Ой діброво, темний гаю", "Калина" та інші. До 20 квітня 1936 р. філії, розташовані поблизу Львова, подавали прізвище диригента, який би керував спільно організованим хором, утвореним із найкращих хорів повіту [44, арк. 4].

Читальні у Верхівці поліція заборонила виконувати деякі твори, серед них "Заповіт" Т. Шевченка. Староство у Сколе заборонило декламувати поему "Кавказ". Голову читальні у Скалі Борщівського повіту М. Гелетюка поліція оштрафувала за виконання на концерті "Великих роковин" І. Франка [48, арк. 5].

Святкування тих чи інших ювілеїв, пов'язаних із діяльністю відомих громадських, культурних діячів займало належне місце у діяльності "Просвіти". Голова товариства М. Галушинський у статті "Національні й громадські свята" виділяв три групи свят: до першої він зараховував свята, приурочені пам'яті відомих діячів української культури – Т. Шевченка, М. Шашкевича, І. Франка та інших; до другої – 60-річчя "Просвіти", річниці історичних подій; до третьої – свято книжки, ощадності та інші [49, с. 34]. Хоча ухвала надзвичайних загальних зборів від 5 березня 1924 р. визначала чотири основних свята, а саме: перше – на честь Т. Шевченка, друге – І. Франка, третє – свято книжки, четверте – свято "Просвіти" [41, арк. 2].

У міжвоєнний період свято на честь М. Шашкевича відновлено завдяки свідомим громадянам Золочівщини Ф. Зайцеві і Т. Ваньові (у подальшому голова місцевої філії "Просвіти") у 1921 р., які організовували величне святкування на честь М. Шашкевича [50, с. 529–530]. 1 серпня 1926 р. заходами українських товариств Золочева у Підлиссі відбувалося крайове свято. До програми якого входили соборна Служба Божа, народне свято, пластові вправи, виступи хору, народні забави тощо [49, арк. 1].

Товариство ім. М. Шашкевича із Золочева 4 січня 1930 р. зверталось до Головного відділу щодо збору коштів на викуп Білої гори на Підлиссі у зв'язку з перенесенням туди тлінних останків М. Шашкевича. Вартість викупу становила 30 тис. зл. за 30 моргів землі, тому це товариство просило "Просвіту" надати адреси читалень, щоб надіслати відповідне звернення зі збору коштів [49, арк. 2–3, 14]. На 5 травня 1930 р. Товариство ім. М. Шашкевича так і не отримало необхідних адрес від канцелярії "Просвіти", на її звернення. З 87 філій відгукнулося лише 27. Серед них філії товариства у Борщеві, Городенці, Золочеві, Копичинцях, Перемишлі, Теребовлі та інші, які дали вказівки читальням провести свято на честь М. Шашкевича для збору коштів [49, арк. 4–5].

Реакція Товариства ім. М. Шашкевича була досить різкою, про що свідчить лист [49, арк. 5]. Товариство ім. М. Шашкевича зверталось до відділів читалень філій "Просвіти" у Золочеві, Олеську, Буську, Бородах і Зборові з проханням, щоб кожна читальня надіслала на її адресу 2–5 зл., організувала у травні-червні свято на честь М. Шашкевича, прибутку від якого скерувала б на викуп Білої Гори на Підлиссі. До проекту програми входило виконання "Боже, великий, єдиний", прочитання делегатом товариства доповіді про життя й діяльність М. Шашкевича, декламація його творів, виступ хорів із народними піснями, завершувалося свято співом "Ще не вмерла Україна". Вартість квитка на свято для дорослих складала 50 гр., для молоді – 20 гр. [49, арк. 7].

3 червня 1930 р. Головний відділ повідомляв Товариство ім. М. Шашкевича про те, що у найближчому обіжнику доручить філіям збирати кошти на викуп Білої Гори [49, арк. 9]. В обіжнику до філій і читалень "Просвіти" від 19 червня 1930 р. Головний відділ зазначав, що кожна філія, зобов'язана вибрати повітового делегата, а у кожній громаді – представника від громади. Вона мала б організувати у місцевостях концерти, фестини і вистави, масові заходи, прибутку від яких скерувати на адресу Товариства ім. М. Шашкевича у Золочеві, сприяти приєднанню членів до згаданого товариства [51, арк. 20].

Секція молоді, організована при читальні "Просвіти" у Шишколосах Золочівського повіту (опікун М. Білецький), однією з перших організувала й провела свято на честь М. Шашкевича [52, с. 4]. Вказане товариство наполягало на призначенні повітового делегата й представника від громади у кожній місцевості, де діяла філія "Просвіти", щодо проведення свята на честь М. Шашкевича [49, арк. 14].

22 липня 1930 р. Товариство ім. М. Шашкевича проводило свято на його честь, на яке запросили й "Просвіту", подякувавши їй за те, що Головний відділ видав відозву до філій і читалень із проханням співпраці з цим товариством щодо збору коштів на викуп Білої Гори [49, арк. 12]. У 1939 р. на Підлиссі передбачалося збудувати будинок ім. М. Шашкевича вартістю 50 тис. зл., тому товариство ім. М. Шашкевича зверталось до громадськості з прохання жертвувати кошти на його спорудження [53, с. 7].

Заходами філії Товариства "Учительської громади" у Тернополі 23 березня 1924 р. організовано академію на честь 50-річного ювілею НТШ й 30-річчя його наукової праці. Н. Гірняк коротко зупинився на історії товариства й привітав його голову К. Студинського і голову "Просвіти" М. Галущинського. У свою чергу голова НТШ К. Студинський виголосив доповідь про роль товариства у відродженні Галичини, а дійсний член НТШ В. Садовський виступив із науково-популярним викладом про НТШ. Закінчилася святкова академія виконанням хором гімназистів пісні "Чорна хмара з-за лиману" і збором пожертвуваль на дар для інституції [54, с. 4].

Досить широко святкувався ювілей 40-річної громадсько-політичної діяльності К. Левицького [55, с. 1–3]. Головний відділ 22 листопада 1927 р. звертався до адвоката у Городенці Т. Окуневського, щоб він від імені "Просвіти" 24 листопада поточного року привітав із 60-річчям радника і громадського діяча З. Шухевича з Тишківцею [56, арк. 2].

20 квітня 1927 р. святкував 70-річний ювілей в еміграції М. Тишкевич, видатний український патріот, письменник, фундатор "Михайлової премії" при "Просвіті", член Київського наукового товариства, фундатор стипендії при цьому ж товаристві, колишній голова Київського товариства прихильників миру, перший український депутат при Ватикані, колишній голова української делегації на Паризькій мирній конференції, автор численних наукових праць тощо [57, арк. 8].

У листі Українського національно-демократичного об'єднання (УНДО) до М. Галущинського від 13 квітня 1927 р. підкреслювалася роль ювіляра в українській історії, вказувалося на складних фінансових проблемах, у яких він опинився в еміграції [57, арк. 9]. З графом М. Тишкевичем "Просвіта" підтримувала тісні контакти, надсилала йому літературу, що видавалася у Львові. Йому належав солідний родинний архів, який він передав митрополитові Греко-католицької церкви А. Шептицькому. М. Тишкевич у листі, датованому 7 вересня 1926 р. з Жидова (Гнезна), дякував за книги, зокрема праці М. Грушевського, з яким він був особисто знайомий [57, арк. 5].

У залі музичного товариства ім. М. Лисенка 27 квітня 1931 р. відбувалася академія, присвячена пам'яті художника П. Холодного [58, арк. 1]. 1 червня 1931 р. відправлено службу на могилі І. Кивелюка, а 6 грудня 1936 р. відбулося посвячення пам'ятника на могилі [59, арк. 1–2]. У зв'язку зі смертю довголітнього голови "Просвіти" Ю. Романчука надіслано співчуття від дирекції УНДО, українських товариств Австрії, "Українського технічного товариства", Союзу українських емігрантських організацій і Українського університету (Прага), Української бібліотеки ім. С. Петлюри (Париж), "Просвіти" (Луцьк), Союзу українських пластунів-емігрантів, Українського академічного комітету (Прага), телеграфного агентства "UKBURO" (Женева), Національного музею Львова, Українського педагогічного товариства (Прага), Українського історичного кабінету в Празі. "Просвіта" 30 квітня 1932 р. зверталася до магістрату Львова з тим, щоб, зважаючи на фінансову скруту, звільнити товариство від оплати 300 зл. за гріб для Ю. Романчука [60, арк. 4, 6–7, 18, 26–27, 29, 31–35, 38, 40–41].

С. Булак, голова комітету, утвореного з представників українських установ Сколе, звертався 23 жовтня 1932 р. "До всіх українських установ і цілого українського громадянства Скілського округу!" з метою проведення повітового свята на честь великого українського державника, гетьмана Івана Мазепи з нагоди 300-ліття його народження [61, арк. 1]. 11 червня 1933 р. І. Брик звертався від імені редакційної колегії "Життя й знання" до комітету до святкувань 30-річчя літературної праці Ф. Косовського [61, арк. 2].

На звернення комітету від жовтня 1934 р., утвореного з представників українських інституцій "Просвіти", НТШ, "Рідної школи", Союзу українок, Товариства українських письменників і журналістів, "Учительської громади", Ревізійного союзу українських кооператорів, "Сільського господаря", "Бояна", музичного товариства ім. Лисенка, академічного хору "Бандурист", українського співацького товариства "Сурма", "Відродження", до складу якого увійшли голова І. Брик, Р. Купчинський, В. Сімович, І. Охримович, З. Пеленський, М. Дужий, І. Німчук, П. Петрик ухвалено урочисто вшанувати 100-річчя від дня народження видатного українського письменника Ю. Федьковича, першого редактора видань "Просвіти", який збагатив своїми творами репертуар українського театру [62, арк. 1]. Відповідним чином відсвятковано 100-річчя члена-засновника "Просвіти", довголітнього її голови О. Огоновського. 3 червня 1934 р. "Просвіта" була запрошена на святкування 50-річчя української кооперації у Галичині. До програми святкувань входило посвячення прапора А. Шептицьким [63, с. 3].

25 жовтня 1927 р. Народна організація українців Львова повідомляла "Просвіту", що на нараді від 20 жовтня поточного року ухвалено вважати 1 листопада національним святом, тому всі українські установи повинні оголосити його вихідним [64, арк. 1]. Головна управа "Рідної школи" вважала 1 листопада – українським євшан-зіллям [65, арк. 1–8]. Святкування роковин, пов'язаних із відродженням соборності України, бою під Крутами, не носило загального характеру, а локальний, насамперед це було пов'язано з впливом влади. Свято проходило 29 квітня 1934 р. у читальні

"Просвіти" Елеонорівки, на якому, окрім традиційної програми, М. Олійник зачитала реферат про "Бій під Крутами" [66, с. 7].

19 червня 1927 р. "Сокіл-Батько" проводив обласне сокільське свято з нагоди 10-річчя українського зриву на Великій Україні, на яке запрошував "Просвіту" [45, арк. 21]. 25 травня 1936 р. планувалося святкувати роковини смерті Головного отамана військ УНР С. Петлюри [67, арк. 55]. Святкові збори з нагоди 10-річчя смерті С. Петлюри організовано 7 червня 1936 р. філією у Дрогобичі, які відкрив її голова С. Витвицький. Реферат про життя й діяльність С. Петлюри зачитав Д. Бурко, студент М. Гуменний продекламував вірш "Чуєш націє" [68, с. 5]. В. Бемка, голову повітового комітету з вшанування 10-х роковин смерті С. Петлюри, за проведення святкування Бережанське староство покарало на 500 зл. або 50 днів арешту. Український центральний комітет і Головна управа товариства ім. С. Петлюри у Варшаві засудили резолюцію вироку Паризького суду присяжних у справі вбивства Головного отамана військ УНР [69, арк. 23].

Голова повітового комітету культу героїв у Станиславові Ю. Олесницький 8 травня 1936 звертався до усіх українських установ і товариств у повіті в справі походу на могили героїв [61, арк. 5–6]. 24 січня 1926 р. правління Української станиці й Української громадської організації у Каліші й околицях проводило свято на честь 8-ої річниці проголошення самостійної Української Народної Республіки [70, арк. 43–44]. 27 квітня 1926 р. Союз українських приватних урядовців Галичини (СУПРУГА) повідомляв "Просвіту", що на підставі ухвали загальних зборів день 1 травня оголошений ЗУНР державним святом, УНР від 18 квітня 1919 р. – національним, що святкується як міжнародне й державне свято ЗОУНР (Західна область Української Народної Республіки) [71, арк. 1].

Заходом усіх українських установ Ярослава й повіту 15 жовтня 1936 р. у день св. Кипріяна святкувалося 70-річчя з дня народження (50-річчя праці у Ярославі, 30-ліття парохування) К. Хотинецького у зв'язку з чим голова філії "Просвіти" у Ярославі привітав ювіляра [61, арк. 11, 14]. Комітет ювілейного дару з Бережан в особі о. Є. Бачинського закупив площу у Черчу й передав 1175 зл. на побудову будинку письменника-ювіляра Б. Лепкого [61, арк. 3].

У зверненні комітету з Кракова від жовтня 1938 у складі Б. Лепкого, професора української літератури Ягеллонського університету, В. Кубійовича, доцента цього вузу, о. П. Хруща, Ю. Генік-Березовського, лектора української мови Ягеллонського університету, Т. Сташка, асистента цього ж університету до західноукраїнських лінгвістів містився заклик підготувати наукові статті для опублікування їх у ювілейному збірнику до вшанування 30-річчя наукової праці та 60-річчя доктора І. Зілинського, професора східнослов'янських мов у Ягеллонському університеті. До речі, І. Зілинський видав такі фундаментальні праці, як "Проба упорядкування українських говорів" (Львів, 1913 р.), "Карта українських говорів" (Варшава, 1933 р.) та інші. Передбачалося, що до ювілейного збірника увійдуть праці з української філології, слов'янського мовознавства та інші, які видадуть окремим томом наукових праць УНІ у Варшаві [72, арк. 1].

Отже, особливості організації і проведення святкувань "Просвітою" полягали у використанні товариством масових заходів для популяризації свята пісні, книжки, матері, "Просвіти", Т. Шевченка, І. Франка, М. Шашкевича, Д. Січинського, К. Левицького, М. Тишкевича, Ю. Романчука, Ф. Косовського, О. Огоновського, З. Шухевича, К. Хотинецького, І. Зілинського та інших українських громадських і культурних діячів, активізувало формування національної свідомості українства, сприяло вихованню молодого покоління й збереженню історичної пам'яті народу. Основна ідея, пов'язана з організацією і проведенням святкувань полягала у пробудженні національної свідомості українства. Святкування охоплювали різні аспекти національної історії та культури. Просвітянські свята сприяли консолідації нації, були дієвим виховним засобом у роботі з молоддю, збереженні й примноженні історичної пам'яті народу.

Список використаних джерел

1. Перський С. Популярна історія Товариства "Просвіта" з ілюстраціями. Видання Товариства "Просвіта". Ч. 730. Накладом Товариства "Просвіта" / С. Перський. – Львів, 1932. – 268 с. 2. Ковба Ж. М. "Просвіта" – світло, знання, добро і воля українського народу. – Дрогобич: Видавнича фірма "Відродження", 1993 / Ж. М. Ковба. – 128 с., іл. 3. Нарис історії "Просвіти" / Р. Іваничук, Т. Комаринець, І. Мельник, А. Середяк. – Львів-Краків-Париж: Просвіта, 1993. – 232 с. 4. Грицан А. Просвітня зоря Прикарпаття. Нариси про історію товариства "Просвіта" на Прикарпатті між двома світовими війнами (1921–1939 рр.) / А. Грицан. – Івано-Франківськ: Сіверсія, 2000. – 180 с. 5. Зуляк І. С. Діяльність "Просвіти" у Західній Україні в міжвоєнний період (1919–1939) / І. С. Зуляк. – Тернопіль: "Воля", 2005. – 946 с. 6. Центральний державний історичний архів України у Львові (далі – ЦДІАУЛ), ф. 348, оп. 1, спр. 6469, арк. 1 – 3, 3 зв, 4, 4 зв, 5–8. 7. Курдик Б. Не занехтуймо старого! (Кілька слів у справі репертуарів наших просвітнянських хорів) / Б. Курдик // Просвіта. Місячник освіти – виховання – культури. – 1937. – Ч. 1–2 (10–11). – С. 34. 8. ЦДІАУЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 451, арк. 5. 9. Вісти з Філії Т-ва "Просвіта" ім. М. Шашкевича у Львові. На правах рукопису. – 1935. – Ч. 8. – С. 1. 10. ЦДІАУЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 196, арк. 26, 34–37. 11. Свято культури // Діло. – 21 травня 1924. 12. ЦДІАУЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6375, арк. 1–3 зв. 13. Державний архів Тернопільської області (далі – ДАТО), ф. 317, оп. 1, спр.

27, арк. 1. 14. Конкурс // Народня Просвіта. – 1926. – Ч. 1–2. – С. 39. 15. Відповіді на конкурси // Народня Просвіта. – 1926. – Ч. 1–2. – С. 103. 16. ДАТО, ф. 294, оп. 1, спр. 76, арк. 9–11. 17. Дорошенко Н. Читаймо і шануймо книжку! (Реферат) (Інструкція. – Реферат. – Деклямації й пісні) / Н. Дорошенко. – Львів, 1931. – 31 с. 18. Мозолевський С. Вистава книжки / С. Мозолевський // Життя і знання. – 1933. – Ч. 1 (64). – С. 31. 19. ЦДІАУЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 186, арк. 1–6, 22. 20. ДАТО, ф. 317, оп. 1, спр. 27, арк. 3. 21. ЦДІАУЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 543, арк. 10. 22. Там само, ф. 309, оп. 1, спр. 2065, арк. 1–14. 23. Там само, ф. 348, оп. 1, спр. 6088, арк. 7–13, 15, 17, 21. 24. Шах С. Культ Шевченка в Галичині і Т-во "Просвіта" (Помічникний реферат до промов і відчитів підчас Шевченківського свята по читальнях) / С. Шах // Народня Просвіта. – 1924. – Ч. 3. – С. 49–51. 25. Шевченківський концерт в Тернополі // Діло. – 9 квітня 1924. 26. ЦДІАУЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 589, арк. 1–3. 27. Діло. – 8 травня 1924. 28. Ярослав (Шевченківські свята) // Діло. – 20 червня 1924. 29. Свячене у Войнилові // Наш прапор. – 1927. – Ч. 58 (511). – С. 2. 30. Зі Скільщини. Шевченківський конкурс // Наш прапор. – 1937. – Ч. 44 (497). – С. 2. 31. Ходорівська хроніка. Свято Шевченка // Наш прапор. – 1937. – Ч. 63 (2176). – С. 7. 32. Просвітні вісти Філії Товариства "Просвіта" в Перемишлі. На правах рукопису. – Перемишль, 1935. – Ч. 2. – 4 с. 33. Бюлетень Філії "Просвіти" в Калуші. На правах рукопису. – Калуш, 1936. – Ч. 2. – 6 с. 34. Невдячні діти! // Бюлетень Філії Товариства "Просвіта" в Ходорові. – Ходорів, 1932. – Ч. 6. – 10 с. 35. Головний виділ, 22 січня 1922 // Письмо з Просвіти. – 1922. – Ч. 7–8 (подвійне). – С. 53–54. 36. Комунікат до всіх, кому дорога пам'ять Тараса Шевченка // Народня Просвіта – 1926. – Ч. 1–2. – С. 95–96. 37. Комунікат в справі почесного Дару Просвіти // Народня Просвіта – 1926. – Ч. 1–2. – С. 35, 36. 38. Влох М. Винники-Звенигород-Унів та довкілля села. Історично-мемуарний збірник / М. Влох. – Чикаго, США, 1970. – 527 с.: іл. 39. Комунікат в справі покінчення Шевченківських Свят у місяці березні // Народня Просвіта – 1926. – Ч. 1–2. – С. 96. 40. Звіт з діяльності Товариства "Просвіта" у Львові за час від 1. січня 1921. до 31. марта 1923. р. – Львів, 1923. – 12 с. 41. ЦДІАУЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 67, арк. 1, 2. 42. Бережани (Заг. Збори Філії "Просвіти" – Свято Івана Франка // Діло. – 4 червня 1924. 43. ЦДІАУЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 477, арк. 45, 46. 44. Там само, спр. 81, арк. 1. 45. Там само, спр. 250, арк. 13, 21. 46. Там само, спр. 323, арк. 1–5. 47. Витвицький В. Святочний концерт у 125-літтях Т. Шевченка / В. Витвицький // Новий час. – 1939. – Ч. 54 (4546). – С. 6. 48. ЦДІАУЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 5797, арк. 5. 49. Там само, спр. 73, арк. 1–5, 7, 9, 12, 14, 34. 50. Золочівщина її минуле і сучасне. Канадське Наукове товариство ім. Шевченка. – Нью-Йорк-Торонто-Канберра: Видання комітету Золочівщини, 1982. – 661 с. 51. ДАТО, ф. 317, оп. 1, спр. 30, арк. 20. 52. Загальні Збори Читалень "Просвіти" // Золочівське слово. – 15 січня 1933. 53. До всіх українців у краю і за кордоном! // Діло. – 27 травня 1939. 54. Діло. – 3 квітня 1924. 55. Ф. Ф. Д-р Кость Левицький. Кілька біографічних дат // Діло. – 3 червня 1924. 56. ЦДІАУЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 75, арк. 2. 57. Там само, спр. 74, арк. 5, 8, 9. 58. Там само, спр. 83, арк. 1–2. 59. Там само, спр. 84, арк. 1–2. 60. Там само, спр. 85, арк. 4, 6–7, 18, 26–27, 29, 31–35, 38, 40–41. 61. Там само, спр. 86, арк. 1–6, 11, 14. 62. Там само, спр. 87, арк. 1. 63. Вісти з філії Т-ва "Просвіта" ім. М. Шашкевича у Львові. На правах рукопису. – 1934. – Ч. 4. – 4 с. 64. ЦДІАУЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 531 с, арк. 1. 65. Там само, спр. 180, арк. 1–8. 66. З українського життя. Свято Крутів // Вісти. – 1934. – Ч. 17. – С. 7. 67. ДАТО, ф. 317, оп. 1, спр. 55, арк. 55. 68. Святочні сходи з нагоди 10-ліття смерті С. Петлюри в Дрогобичі // Бюлетин Філії Товариства "Просвіта" в Дрогобичі для Читалень "Просвіти" міста й повіту Дрогобича. На правах рукопису. – 1936. – Ч. 8–11. – С. 5. 69. ЦДІАУЛ, ф. 348, оп. 1, спр. 6805, арк. 23. 70. Там само, спр. 490, арк. 43–44. 71. Там само, спр. 7580, арк. 1. 72. Там само, спр. 89, арк. 1.

Іван Зуляк

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ "ПРОСВИТОЙ" ПРАЗДНОВАНИЙ В ЗАПАДНОЙ УКРАИНЕ В МЕЖВОЕННЫЙ ПЕРИОД

В статье проанализированы особенности организации и проведения "Просвитой" в Западной Украине в межвоенный период праздника песни, книги, матери, Т. Шевченко, И. Франко и других украинских общественных и культурных деятелей, способствовавших активизации национального сознания. Исследовано специфику проведения просветительских праздников с привлечением широких кругов украинства, просветительных центров, кооператив, школ. Слаженная и четко продуманная программа празднований свидетельствовала о значительной организационную подготовку, авторитет общества, его поддержку общественностью, давала возможность провести празднование на должном уровне.

Ключевые слова: "Просвіта", Западная Украина, межвоенный период, комитет праздника, торжества.

Ivan Zulyak**FEATURES OF ORGANIZATION AND CONDUCT "PROSVITA" WESTERN UKRAINE
CELEBRATIONS IN THE INTERWAR PERIOD**

The article analyzes the features of organization and holding of "Prosvita" in Western Ukraine in the interwar period of holiday songs, books, mother of Taras Shevchenko, Ivan Franko Ukrainian and other public and cultural figures that contributed to the intensification of national consciousness. Studied the specifics of prosvita holidays involving the widest possible community of Ukrainians, educational centers, cooperative schools. Well organized and well thought out program of celebrations showed a significant organizational training, the authority of the company, its public support, offered to hold a celebration at the appropriate level.

Key words: "Prosvita", Western Ukraine, the interwar period, the committee holiday celebration.

УДК: 37.014(438)**Igor Pavliv****ОСВІТНЯ ПОЛІТИКА ПОЛЬЩІ НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ
1918–1939 РР.**

У статті досліджено та проаналізовано проблеми боротьби за розвиток українського шкільництва на території Холмщини, Лемківщини, Надсяння упродовж 1918–1939 рр., розкрито етапи широкомасштабної полонізації українського населення краю, ліквідацію українських освітніх установ та організацій.

Ключові слова: Польська держава, шкільна політика, шкільництво, освітній закон, утраквістичні школи.

"Духовне здоров'я" кожної нації значною мірою залежить від рівня освіченості та релігійності населення, ставлення молодого покоління до культурних здобутків попередників. В умовах бездержавності, упродовж міжвоєнного періоду ХХ ст. відстоювання прав українців на вільний розвиток мови, культури, традицій стало основоположним завданням національно свідомої української інтелігенції, наріжним каменем діяльності українських політичних партій. Особлива увага у цей період приділялася проблемі боротьби за українське шкільництво, адже збереження української за своїм духом школи забезпечувало якісний культурно-освітній поступ українського народу.

Мета цього дослідження полягає в комплексному вивченні й об'єктивному висвітленні становища та розвитку українського шкільництва на території Холмщини, Лемківщини, Надсяння упродовж 1918–1939 рр.

Завдання полягають в аналізі етапів диспропорції між чисельністю польських та українських шкіл, що призвело до полонізації системи освіти та погіршення якості навчання в українських школах.

Аналізуючи основні наукові праці з проблеми дослідження, слід відзначити, що питаннями українського шкільництва на території Холмщини, Лемківщини, Надсяння в період 1918–1939 рр. займалися, зокрема, В. Панасюк, Б. Благий, О. Аркуша, Н. Кошелева, Б. Гречина. Основна частина архівних матеріалів із проблематики зосереджена в Центральному державному історичному архіві України у Львові, фонд 179 "Шкільні кураторії Надсяння 1924 р."; Державному архіві міста Перемишля, зокрема у фонді 2 "Закон про деякі положення полонізації шкільництва Лемківщини". Автором використано матеріали української періодики, газет "Діло", "Наше життя".

У 1918–1920 рр. Польська держава вела відчайдушну боротьбу за територію західноукраїнських земель із армією Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР). Не стала винятком Холмщина, Лемківщина, Надсяння – у складній геополітичній ситуації за край точилася особливо гостра боротьба. Однак після укладення Варшавського договору 1920 р. між УНР і Польщею, та Ризького мирного договору 1921 р. між радянськими республіками й Річчю Посполитою, територія Холмщини, Підляшшя і Полісся увійшла до складу Польської держави, що відкрило шлях до широкомасштабної полонізації місцевого українського населення.

В умовах військових дій 1918–1920-х рр. польський уряд не приділяв належної уваги питанням шкільництва, як зрештою й освіти загалом. Однак уже упродовж 1919–1921 рр. польський уряд